

Meta Kušar z Mimi Malenšek

Kušar: Se še spomnite, kdaj so vas sprejeli v Društvo slovenskih pisateljev?

Malenšek: Mislim, da sem postala članica sedeminštiridesetega, ko je bilo društvo še v nekdanji Mayerjevi trgovski hiši v Wolfovi ulici. V tretjem nadstropju smo imeli svoje prostore. Od tam se spomnim Juša in Ferda Kozaka, Magajne, Bevka, Goljuške – to je bil Pavel Golia. Bili so gospodje. Nisem mogla biti samo pisateljica, želela sem delati in sem tudi že dobila službo v računovodstvu Litostroja, ki je šele nastajal, vendar dveh majhnih otrok nisem imela kam dati v varstvo. Nobenega vrtca ni bilo, v sobo ju pa tudi nisem mogla zapreti in oditi v pisarno, zato mi je preostalo samo pisateljvanje. Že pred vojno sem objavljala, najprej v podlistkih, nato tudi knjige. V moji prvi povesti, *Pesmi polja*, je vsa romantika gorenjske pokrajine, ki je v Podbrezjah skoraj popolna. Začela je izhajati kot podlistek v časopisu *Naša moč*, ki so ga prejemale vsi zavarovanci zavarovalnice Vzajemna. Ljudem je bila všeč in so spraševali uredništvo, ali bo izšla v knjigi, zato sem privolila v to. Bilo mi je všeč, da je moj prvi pisateljski izdelek izšel v deset tisoč izvodih, čeprav nisem imela od velike naklade prav nobene materialne koristi.

Kušar: Leta 1937, ob izidu, niste imeli niti osemnajst let. Naslednje leto je že izšla povest *Sinovi predmestja*, roman *V življenje* pa čez deset let. Ste ga napisali v obdobju, ko ste bili po osvoboditvi s hčerko in sinom doma?

Malenšek: Izšel je kmalu po vojni. To je roman o gorenjski partizanščini, tudi o Dražgošah. V tistem času sem objavljala tudi v časopisih, v Tovarišu. Urednik je bil Franček Bohanec, ki mi je plačeval po petsto dinarjev za prispevek; to ni bilo slabo, saj bi v službi dobila *jurja* in pol, največ dva.

Kušar: Vaši romani so zahtevali veliko študija, šele potem ste lahko dobro literarizirali zgodovinska dejstva. Škoda, da literarna zgodovina na Slovenskem ni znala ali pa ni hotela vrednotiti tega literarnega žanra. Je res, da brez zgodovine niste mogli?

Mimi Malenšek

Malenšek: V vsakem romanu je nekje v ozadju resničen dogodek, torej "zgodovina". Mirno lahko rečem, da nisem iskala snovi, ampak je snov iskala mene. Kaj mi je bilo Norika mar! Regnum Noricum me je zagrabil, ko sem videla razstavo na Dunaju in to, da ni šlo za nobeno provinco, ampak za kraljestvo. O tem je pri nas pisal samo Bogo Grafenauer. To so bile pobude za *Noriško rapsodijo*. Dobro sem se zavedala, da si nekateri mislijo "ena babnica nekaj piše" in prežijo na vsako mojo napako. Vendar nisem naredila nobene, ker mi je bila zgodovina od nekdanj pri srcu in že kot otrok sem jo prebiral. Spominjam se Grudnove debele *Zgodovine Slovencev*, ki jo je imel moj stari oče. Pri Mohorjevi družbi je izhajala, kakor skoraj vse knjige, ki smo jih imeli doma, v posameznih zvezkih; vse je nesel v Kranj, v knjigoveznicu Požgaj – tam pod klancem je bila, nad Kokro – in tam so jih zvezali v debelo knjigo. Brala sem tudi *Zgodbe Svetega Pisma* na krasnem papirju, ki jih je prirejal Frančišek Lampe in so tudi izhajale v snopičih. Prebrala sem Staretovo *Občno zgodovino za slovensko ljudstvo*. Pri nas doma so bile knjige zelo cenjene, enako kakor *pildi* ali pa takoj za njimi. *Pildi* so bili svete podobe z božjih poti, ki so jih dali v okvir in so bile v hiši. Vem, da sta sv. Krišpin in sv. Krišpon visela nad posteljo v Podbrezjah, na očetovem domu, na katerem sem odrasla. Bila sta naša hišna zavetnika, ker so bili domači nazadnje čevljarji. Predniki so bili še mlinarji v Tržiču, dokler ni mlin pogorel in lastniki z njim. Na eni strani so spali štirje otroci, ki so preživeli, na drugi strani hiše pa sta se jim oče in mama zadušila. Ne vem, od kod so izvirali, ker so v Avstro-Ogrski ljudje prihajali od vsepovsod. Njihov priimek je bil Golba.

Kušar: Kako to, da ste se rodili v Avstriji, v Dobrli vasi?

Malenšek: Na Koroškem sem se rodila kot *nusprodukt* prve svetovne vojne. Priimek Konič sem dobila po mami. Starši so me trimesečno prinesli v Podbrezje, a sem eden redkih nezakonskih otrok, ki so odrasli pri očetu. Bil je ranjen na fronti, dobil je kroglo v pleče, zato se je zdravil v proštiji, spremenjeni v sanatorij. Med zdravljenjem se je seznanil z mojo mamo, ki se je tja zatekla kot begunka. Iz njune zveze ni bilo nič, vendar oče ni nikoli pozabil moje mame, jaz pa je nisem nikoli spoznala. Ko sem imela pet ali šest let, je prispelo pismo, jaz ga nisem videla, in v hiši povzročilo veliko razburjenje. Domači so mi zabičali, da ne smem oditi z nobeno tujo žensko, ki bi me vabila s seboj in mi ponujala bombone ali čokolado, tudi če bi mi rekla, da je moja mama, ne, ker me bo odpeljala in se ne bomo nikoli več videli. Vse tuje ženske so mi bile

sumljive in sem se jih še dolgo izogibala. Moje otroštvo v Podbrezjah je bilo resnično lepo. Bilo je pravi dar božji. Poglejte to fotografijo! Boste rekli, da je to kmečki otrok?

Kušar: Videti ste kot punčka iz katerega izmed evropskih mest, lahko bi bila tudi z Dunaja.

Malenšek: Skoraj bi lahko bila, če ne od tam, pa vsaj iz Ljubljane. Na vasi sem veljala za razvjenega otroka, že zato, ker nisem bila smrkava in umazana. Niti tega mi niso dovolili, da bi hodila bosa; to me je zelo motilo in sem, če se je le dalo, skrila svoje sandale. Doma so bili čevljarji in so nekaj dali nase. Stari oče in stric Andrej sta čevljarila po Koroškem, zato sta marsikaj vedela. Čevljarila sta vse poletje, celo pomočnika sta imela s seboj. Ded je kupoval knjige in vse prebral; bil je izobražen in podjeten. Ko so po prvi svetovni vojni v Trziču ustanovili Peko, so bile že čisto drugačne razmere, zato moj oče ni postal čevljar. Pri osemnajstih je moral v vojno in ko se je vrnil, je začel delati v jeseniški železarni.

Kušar: Kako se spominjate svojega očeta?

Malenšek: Hm, spominjam? Saj je bil še pred kratkim živ. Kako se ga spominjam? Ja, oženiti se ni znal. To je prvo, kar mi pride na misel. Oženiti se ta človek ni znal! Pri nas doma se je neko jesen vse podrlo. Se zgodi, veste, da je kar naenkrat vse drugače. Ker sem bila še premajhna, da bi se z vlakom sama vozila v Kranj, so me najprej dali v meščansko šolo v Trziču. Nune so imele zavetišče za sirote in vrtec za otroke žensk, ki so delale v tržiški tekstilni tovarni. Doma so se odločili, da bom šla naslednje leto raje v kranjsko gimnazijo. Spričevalo sem imela dobro in ko sva z očetom prišla k ravnatelju Dolarju, je takoj rekel: "Punčko bomo vpisali v drugi razred." Tisto jesen, ko sem začela hoditi v šolo v Kranju, po nekaj dneh, ravno ko so spravljali krompir, je stara mama dobila hudo pljučnico. Kakor da bi bilo začarano, je še stric, ki je bedel ob njej, padel in si zlomil kolk; iz komplikacij se je pozneje razvil rak. Takrat so se zame začele hude ure. Zdravnik je staro mamo zdravil tudi z mrzlimi obkladki in z očetom sva podnevi in ponoči hodila k potoku splakovat rjuhe, da sva jo zavijala vanje. Pozdravila se je, a kaj ko so se ji kmalu začele pojavljati gnojne bule na členkih. Nekatere so se zacelile, vendar so na vse večjih členkih nastajale nove. Dobila je kostno tuberkulozo in je bolehal kar nekaj let. Pri gospodinjstvu so pomagale ženske z vasi, vendar samo pri najnujnejšem. Ponoči sem si navijala budilko, da me je

prebujala, ker sem stari mami sama dajala zdravila in sem kar naprej čutila smrtni strah, da jo bom naslednjič našla mrtvo. Zame se je dobesedno nekaj sesulo. Potlej je prišla teta iz Kovorja in rekla: "Francelj, ti se boš moral oženiti, če ne, bo šlo vse v nič." Tudi stara mama mu je že dosti prej prigovarjala, naj se oženi, pa je vedno odgovarjal: "Saj nam je *fletn*! A nam ni *fletn*?"

Kušar: Potem se je vendarle poročil in dobili ste dva brata in sestro.

Malenšek: Brata sta že oba mrtva, s sestro pa še kdaj kam odpotujeva. Bila je zelo prizadevna, diplomirana ekonomistka je.

Kušar: V Slovenski enciklopediji piše, da ste poklicna pisateljica, vaš opus pa kaže, da vas je pisanje držalo ves čas, ne glede na razmere.

Malenšek: Ni bilo idealno, ker mi tudi pisanje ni bilo zlahka namenjeno. Kot dekle sem pisala iz samega navdušenja in vneme. Marija Kmetova je pisala in Ilka Vašte, z obema sem se poznala, celo prijateljevala, z Marijo še posebno, ker je stanovala zraven mene, na Prulah. Ilka Vašte je imela lesene predalčke s kartončki, pravo "računovodstvo"; popisala je vse osebe romana in jih značajsko označila, tudi starost, ker moraš paziti, da kakšna oseba ne ostane premlada, ko se zgodba razvija, ali da je ne postaraš preveč. To ni bilo zame. Izbrala sem si osnovne osebe in predvidela konec, predvsem pa pustila nastopajočim, da živijo, in jim prepuščala reakcije in odločitve. Pazila sem na logiko, ne na preračunano dogajanje, ampak na logiko. Ne bi rekla, da sem od njiju prevzela štafetno palico, ker sem bila bolj pod vplivom nordijskih pisateljic. Zelo me je očarala Norvežanka Sigrid Undset. Nordijci so bili takrat v vseh pogledih popularni, tako njihovi romani kot telovadci in vzorec pri pletenju. Nekaj časa so nosili zastavo in navduševali smo se nad vsem, kar je prišlo s severa. Sigrid Undset je bila zame seveda previsok vzor, ker je prihajala iz popolnoma drugačnih razmer. Njen oče je bil arheolog in odrasla je tako rekoč sredi mitoloških svetov. Potem ko je dobila Nobelovo nagrado, so Slovenci brali veliko njenih prevodov.

Kušar: Ste Gösto Berlinga tudi brali?

Malenšek: Ah, seveda, kako ga ne bi. No, to je literatura, ali ne? Še danes bi rekla, da je to literatura. Gösta Berling je krasen roman.

Kušar: V njem so zelo različni liki, ki jih zmore oblikovati samo velika ženska.

Malenšek: Pri nas so bile popolnoma drugačne razmere in razsežnosti. Rekla sem, da mi pisanje ni bilo namenjeno, ker sem se pri devetnajstih letih poročila.

Kušar: Poročili ste se v bogato družino, mar ne?

Malenšek: V Dravljje, tam sta tast in moj mož imela res moderno tovarno pohištva Malenšek na Celovški cesti. Z najsodobnejšimi stroji. Vam bom pokazala katalog, v katerem so moderne kuhinje, spalnice, *herren zimmer* – to ni bila soba za gospoda, ampak pravi *nobel* družinski salon. Tast je kot fant ostal brez staršev in je z nahrbtnikom odšel po svetu. V Nemčiji se je zaposlil in se kmalu poročil. Ker je bilo njegovo dekle iz zelo bogate nemške družine, njune zveze niso odobraval, zato sta takoj po poroki odšla v Švico. Tam se jima je rodilo enajst otrok, vendar si je on vedno želel priti nazaj v Ljubljano. Leta 1935 mu je to tudi uspelo. Mirno lahko rečem, da me je tašča poiskala za v svojo hišo.

Kušar: Kako poiskala?

Malenšek: O, da ne boste naredili romana iz mojega življenja! Bilo je prvega decembra in s prijateljico sva bili prosti. Takrat sem bila v službi v zavarovalnici. Narodni praznik je bil, zato sva šli v Šentvid na razstavo. Ker je bilo mraz, sva želeli v gostilni popiti čaj, a so bile vse polne moških. Imela sem devetnajst let in za dve mladi dekleti se ni spodobilo, da bi sami hodili v nabito polne gostilne. Končno sva šli še v gostilno K Tonetu in videti je bilo, da tudi tam ne bo nič. Bilo je polno, zato sva se obrnili, ampak vidite, kako človeka usoda poišče. Poklicala naju je ena izmed lastnic gostilne, ki je ravno pogledala iz kuhinje, in naju zvalila nazaj, v posebno sobico, v kateri sta sedela samo gospa in gospod. Gospa je govorila nemško, znala je le kakšno slovensko besedo, jaz pa sem nemško znala. Sploh ne vem, kako je to šlo, ampak čez kako uro smo bili že kot dobri prijatelji. Potem je gospa za kakšen hip izginila in se vrnila, prav kmalu za njo pa je prišel v gostilno še njen sin. Končno sva s prijateljico šli na čaj še k njim. Gospodični seveda nista odšli po mrazu s tramvajem domov, ampak se je mladenič ponudil, da ju bo z avtom odpeljal v mesto. Nič nisem opazila, da bi preskočila kakšna iskra, še sanjalo se mi ni, da bo ravno on moj mož. A se je začelo. Čez teden dni je

bil 8. december, praznik Brezmadežne, bila sem v Podbrezjah, pri sosedu smo klepetali in pili čaj – takrat se je povsod pil čaj, kakor se je pozneje kava – pa je prišla mačeha pome, češ naj grem hitro domov. Ustrašila sem se, da se ni kaj zgodilo, a še preden sva prišli domov, je začela negodovati: “Nič ne poveš, da bo prišel ženin, nobena reč ni *prštimana*. Kakšna pa si, da vse zamolčiš!” Kakšen ženin le, sem si mislila, le o čem govori? Ko sem zagledala siv renault, s katerim sva se takrat vrnila iz Dravelj, sem rekla mačehi: “Kakšen ženin, saj te ljudi komaj poznam.” Doma pa oče: “Tle trije so prišli vprašat zate, a ne vem, kateri se ženi.” Eden je držal velik šopek rož in moj oče je čudno gledal. Saj je bilo res videti trapasto.

Kušar: Boste napisali spomine za slovensko kulturno zgodovino?

Malenšek: Ne, to pa ne, saj zdaj vam pripovedujem. No, za novo leto sem dobila že zaročni prstan. Tako na pamet kupljen, za en prst preozek, za drugega preširok. Kmalu so povabili očeta in mačeho na obisk v Dravlje, da bi videla, kaj vse imajo. V njihovi tovarni so že takrat uporabljali velike prostore za prodajni salon, v katerem so imeli razstavljene izdelke. Mačeha mi je kar naprej govorila: “Tam ti pa ne bo ničesar manjkalo, saj imajo vsega dovolj.” Tega sem se večkrat spominjala, ko so nam vse pobrali. Obdobje bogastva je bilo kratko, ker so nas takoj po vojni rešili skrbi za prevelik ugled in posvetno imovino; taščo, ki je bila rojena v Nemčiji, in tasta so pa še izselili iz Slovenije. Videla sem, kako brutalni so bili.

Kušar: Ste morda pisali dnevnike?

Malenšek: Sem, s presledki. Nekaj jih še imam, čeprav nisem nikoli pisala povsem zdržema. Trikrat sem doživela pravo katastrofo. Najprej v Kranju, ko sem imela na uredništvu Gorenjca veliko rokopisov, pa so prišli Nemci, vse zaplenili in zmetali v kanjon Kokre. Nekaj zvezkov, ki sem jih začela pisati na začetku okupacije, sem v Šentvidu malo pred koncem sama nehote zažgala, ker sem jih skrila za kotliček na štedilniku. Resda ni več gorel, a je bil šamot vroč, ker sem prej kuhala perilo, in po odhodu esesovcev so bili že vsi zogleneli. Po vojni sem imela v Šentvidu na podstrešju veliko omaro in še zaboj, v katerem so bila shranjena stara pisma, za katera mi je najbolj žal, tudi Finžgarjeva, pa revije, rokopise, knjige, vendar je takrat ljudska oblast čistila podstrešja in so po nekem odloku, ko mene ni bilo doma, vse odpeljali v smeti.

Kušar: Ste veliko pomagali partizanom?

Malenšek: Še preveč, o, še preveč. Ko so odpeljali tasta in taščo, z možem nisva stanovala pri njiju, ampak v najetem stanovanju, v katero sva se preselila že pred vojno, da smo vsaj ob nedeljah imeli en dan samo za našo družino. Pri Malenškovih je bilo veliko dela, že pisarniškega, kaj šele drugega; vsak dan sem hodila delat k njim, tudi s strankami, in s svakinjo sva skupaj gospodinjili. Komaj sem imela kaj časa, da sem vzela Mili v naročje. Sin se je rodil šele med vojno.

Kušar: V tistem obdobju niste nič pisali?

Malenšek: O, sem: trgovske pogodbe, pa potrdila za plače in nakazila za pokojnino. Takoj po osvoboditvi sem videla, kakšna je nova oblast. Pred hišo so bile zložene deske v velikih trikotnih skladovnicah, kakor je v navadi. Prišli so partizani, da bi pobrali, kar je bilo. Bilo pa je veliko: strojev, lesa, furnirjev, kemikalij za politure in še vse, kar je bilo doma. Imeli smo volčjaka, revež je vso vojsko preživel samo ob polenti in je bil privezan na kratko. Ker mu je neki partizan vseeno prišel preblizu, mu je malo načel hlačnico. Oni pa je potegnil pištolo in ga ustrelil v vamp. Prosili smo ga, naj psa pokonča, ker se je zvijal po tleh in tulil, vendar ga ni hotel ustreliti. To je bila nečloveška trdosrčnost. Med vojno sem jim spravila veliko materiala na Jelovico, največ lekarniških izdelkov, ker sem imela zvezo z lekarnarjem Oblakom. Če bi vojna trajala samo še en teden, bi se tudi moja družina preselila nazaj k Malenškovim, ker sta se obe svakinji poročili. Gotovo bi odpeljali tudi naju z Rihardom, kakor so tasta in taščo. Najbolj se mi je smilila tašča, ki je prišla na dvorišče v svoji rožasti flanelasti halji, ogrnjena z volneno odejo, saj so jim rekli, naj samo za hip stopijo iz hiše. Potem so jih spehali v avto in odpeljali v Maribor in čez mejo. Mi seveda nismo vedeli, kaj je z njimi. Samo zato, ker je bila rojena v Nemčiji! Odpeljali so tudi eno izmed svakinj, ki je bila noseča, čeprav je bil njen mož v partiji, in ju imeli vse leto zaprta v Mariboru. Stanovanje v Fondovih blokkih in lastnino – oče ji je dal najboljše pohištvo in še klavir – sta izgubila. Samo klavir sta dobila nazaj, ker ga je oznovec, ki se je vselil v njuno opremljeno stanovanje, porinil v šupo na dvorišču. Vse to smo preživeli. Moj mož je zavzel stališče, da so ga uničili, jaz pa sem mu odgovorila: “Dva otroka imava in morava plavati, če nočeva utoniti.”

Kušar: Kako ste telesno zdržali pisanje debelih romanov? Vidim, da niste imeli niti električnega pisalnega stroja, napisali pa ste na tisoče strani.

Malenšek: Včasih sem imela vneta oba ramenska sklepa, vendar na roko nisem hotela pisati. Oddajala sem čiste rokopise, zato sem še pretipkavala. Za mano ni nikoli nihče popravil, niti jezikovno. Zgodovinski roman ne more biti kratek. Prvega, *Bratstvo*, sem napisala na podlagi Kraljevdvorskega rokopisa, za katerega se je pozneje izkazalo, da je ponaredek. Med vojno sem ga pisala zaradi nostalgije. Delo *Črtomir in Bogomila* je nastalo, ker sem oboževala Prešerna. Ko sem bila še majhna, mi je oče bral *Orglarčka* iz knjige *Balade in romance*. Razložil mi ga je; pri desetih letih sem že dobro poznala vsega Prešerna, pa tudi Stritarja in Jenka in vse druge klasike. Niso me brigale razprtije razlagalcev, mnenja o Črtomiru, ki je bil za nekatere junak, za druge izdajalec, ampak me je živo zanimala usoda slovenskih knezov, Boruta in njegovega sina, ki so ga vrnil z Bavarske. Pri Slovenskem knjižnem zavodu jih je bilo nekaj, ki so podobno čutili kakor jaz; prav gotovo je bil med njimi urednik Božidar Borko, izobražen gospod, soustanovitelj društva prevajalcev.

Kušar: Kaj vas je pripravilo do pisanja indijanske kronike?

Malenšek: Mislite *Tecumseh*. V Podbrezjah je bil nekaj časa župnik Franc Pirc, ki je bil misijonar med Indijanci. Poleg Barage in Knobleharja. Bil pa je tudi prvi slovenski sadjar in veledrevesničar, ki je gojil veliko sadnih sort. Sadovnjaka pod farovžem, ki ga je zasadil, se še spominjam, drevesa so bila zasajena v ravnih, dolgih vrstah. Zaradi njega so bili po vsej Gorenjski sadovnjaki, ker je sadno drevje zastonj ali za majhen denar dajal kmetom. Nekaj ljudi je navdušil, da so šli v Ameriko, v kateri je bilo veliko zemlje, in začeli gojiti sadje. Mnogi so postali veliki farmarji. Doma smo imeli njegovo knjigo, v kateri je opisal indijansko življenje in misijonarska potovanja. Ta veliki mož me je navdihnil. V Minnesoti je mesto, ki se imenuje po njem.

Kušar: Kritiki vas v glavnem niso razumeli, bralci pa.

Malenšek: Mogoče poznate moj roman *Minuta molka*, ki je izšel pri Cankarjevi založbi leta petinšestdeset? Generacijska zgodba se pleče okoli zdravnika, ki sem ga postavila v Kranjsko Goro, simbolično, ker je blizu tromeja in ker sem ta kraj dobro poznala. V pisateljsko društvo sem veliko hodila, saj sem bila dolga leta vodja gospodarske komisije. Ker so gospodje bolj *brihtni* od žensk, se seveda niso pustili ponižati z obnavljanjem inventarja, iskanjem denarja in s skrbmi za hiše in so raje poiskali kakšno žensko. Našli so mene; dokler nisem šla v pokoj, sem

skrbela za Bled, Beli križ in Tomšičevo. Veste, koliko je bilo opravkov in pritoževanja? Ob izidu tega romana sem bila v društvu, ko je kurir prinesel nove izvode za društveno knjižnico. Začeli smo se pogovarjati o njej in takrat je vstopil akademik Josip Vidmar. Takoj se je obregnil obme: "Ali mislite, da boste nas sedemdesetletnike zdaj kar odpisali? Ne boste nas pokopavali, ker smo še tu in mislimo tudi še kaj narediti." Nihče se mu ni upal nasprotovati, sama sem se zagovarjala, da je to priznanje generaciji, v katero sodi tudi moj oče. On je gnal svoje, češ da je roman le epitaf. Janko Smole, ki je bil takrat predsednik vlade, jo je tudi prebral, a mu je bila všeč. Zdi se mi, da sem v njem včasih imela zagovornika. Zelo hitro se je razvedelo, da je bil Vidmar hud name, in o knjigi ni izšla niti ena sama vrstica. Ženski se v slovenski književnosti ne godi dobro, če ji moški ne naredijo prostora.

Kušar: Kaj je po vašem poglavitni razlog, da je vaše obsežno delo spregledano?

Malenšek: Brez dvoma to, da sem ženska, pa tudi roman *Temna stran meseca*, s katerim nisem hotela nikogar izzivati. Verjela sem, da bi lahko tudi pri nas izšel roman, ki obravnava drugo stran, domobransko, ker sem sklepala po Tihem Donu. Če je lahko Šolohov pisal o kozaškem življenju, imamo lahko tudi mi roman, ki bo predstavil stvari takšne, kot so. Pa je sledila katastrofa. Iskren pisateljski kolega mi je povedal, da je Matija Maček tolkel po mizi in zahteval, da me naučijo kozjih molitvic – to je pomenilo, da me je treba zapreti. Knjiga je povzročila zamero nad zamerami. Nekaj dovolj močnih prijateljev me je rešilo pred zaporom. Ko sem napisala trilogijo *Sonce je obstalo*, so priznali, da je to prvi vojni roman. Zajela sem širše, saj smo vsi vedeli, da se na našem koščku zemlje ni dogajalo le eno. V glavnem so iz vsega izvzemali samo partizansko legendo in jo povzdigovali nad vse. Inkret je roman slabo ocenil, lahko bi rekla, da me ni maral, govoril je o inflaciji besed, premajhni napetosti in ne vem, o čem še. Saj mu nič ne zamerim. Ko sem dobila Župančičevo nagrado, je bil neki moj znanec duhovit in mi je rekel: "Zdaj pa spet niso vedeli, ali naj te zaprejo ali naj ti dajo nagrado."

Kušar: Kakšne so bile reakcije na roman *Temna stran meseca*?

Malenšek: Knjiga je bila pri priči razprodana. Izdala jo je Državna založba Slovenije in takrat je bil direktor Ciril Vidmar, akademikov brat; pri izročitvi rokopisa ni bilo nobenih težav. Tudi Vladimir Kavčič je bil

takrat tam in Kajetan Kovič in te fante je očaral moj slog. To je bilo nekaj popolnoma drugega kot takratna partizanska literatura, saj sem bila prva, ki je pogledala na drugo stran – to je priznala celo literarna veda, ki se je največ ukvarjala s tem romanom in s *Plamenico*.

Kušar: Najbrž zgodovinskih romanov literarna zgodovina ni marala, niti biografskih, saj so tudi Kajzerja spregledali. Nobenega literarnega zgodovinarja ni bilo, ki bi si upal javno zagovarjati vrednost tega žanra. Morda je bil preveč buržoazen. Mira Mihelič je bila tudi ženska, vendar v drugačnem socialnem okviru.

Malenšek: Mira Mihelič je bila dama in Lili Novy so pravili grofica. No, baronica je bila, kajne, in nekaj čisto posebnega. Moja posebnost je bila popolnoma drugačna.

Kušar: Če bi bili tako slaba pisateljica, Nova revija ne bi pravkar ponatisnila romana o Primožu Trubarju, *Plamenice*.

Malenšek: Brez popravkov so ga ponatisnili, tudi jezikovnih, in to po petdesetih letih. Trubarjevo prvo ženo Barbaro, ki je bila hči celjskega lekarnarja, sem odkrila pri Francetu Kidriču; to se mi zdi čisto mogoče, ker je Trubar imel prebendo pri sv. Maksimilijanu v Celju, ki mu jo je dal tržaški škof. Zdaj mislijo, da je imel štiri žene, to mi je že Borko povedal. Res je zmerjal, vendar se mi je zdelo, da tako hud pa tudi ni bil, da bi ob njem vse pomrle, zato sem ga pustila pri tretji.

Kušar: Ste v vse kraje, v katerih se dogajajo vaši romani, tudi odpotovali?

Malenšek: Takoj po vojni sem dobila potni list, ker je Vladimir Bartol organiziral branje v Trstu, in še deset dolarjev je smel vsak zamenjati. Ker ga pozneje ni nihče zahteval nazaj, sem ga zadržala. Potovala sem po Nemčiji, po vseh Trubarjevih poteh, bila pa sem tudi v Vzhodni Nemčiji; tam so mislili, da bom kar ostala in jim posredovala jugoslovansko knjižno produkcijo. K njim sem prišla, ker sem prevajala Bredla, ki mi ga je ponudil Potrč, trilogijo *Sorodniki in znanci*. Vzhodni Nemci so mi ponudili službo, dvosobno stanovanje, trabanta in hrano v pisateljski restavraciji, v kateri so stregli tudi kitajske specialitete, če si jih naročil dve uri prej. Kar precej sveta sem videla, vso Evropo, tudi po Rusiji sem hodila. Če si samo doma, ni nič.

Kušar: Kdo so bili vaši literarni kolegi?

Malenšek: Bila sem popolnoma brez generacije, vanjo so sodili prav tisti izmed nas, ki so med vojno največ izgubili. Če me sprašujete po prijateljih, je bil to Anton Vodnik, ki je tudi stanoval blizu mene. Tone je bil prijatelj, za kakršnega se mora človek zahvaliti Bogu, kadar ga v življenju dobi. Ko sta bila s Kocbekom še prijatelja, sem tudi jaz lahko brala, kar je Kocbek prinašal iz Pariza; pozneje, ko se je Kocbeku dobro godilo, pa s Tonetom nista več imela stikov.

Kušar: Ste se morda srečevali s Cirilom Kosmačem, ki je bil samo leto mlajši od vas?

Malenšek: Ne. Če bi povedala zelo po pravici, bi rekla, da se nisva marala, čeprav ne vem, zakaj ne. Nisva nikoli govorila o tem, vendar sva oba vedela.

Kušar: Morda zato, ker je bil še kar velik *hohštapler*, mar ne?

Malenšek: Res je bil. Hodil je kot kakšen baron in zelo rad je imel vplivne ljudi.

Kušar: Zidar in Vuga sta bila verjetno premlada, da bi se družili; kaj pa Andrej Hieng?

Malenšek: Hieng je bil pozneje moj sosed, dobro sva se razumela. Mlajši so bili videti malo ošabni, seveda ne vsi, a to je bila značilnost povojne generacije. Nisem se družila z njimi, vendar sem jih redno brala. Mene so navdihovali slovenski klasiki, sem pa dobro opazila, da modernisti prenašajo k nam tuje sodobne vplive. Nisem mogla brez Dostojevskega, Tolstoja, Dickensa, Galsworthyja in Nordijcev. Kmalu sem brala tudi Joycea in Faulknerja, Kafko, Bölla, Pasternaka. Tone Vodnik mi je posojal knjige modernih pesnikov, ki jih je dobil pri prijateljih; občudoval je Eliota, Pounda in Dylana Thomasa, ki je do danes ostal moj najljubši pesnik. Takratnega zahodnega doživljanja se organsko ni dalo prenašati k nam, ker so bile razmere, v katerih smo živeli, popolnoma drugačne. Mene je pri tujcih navdihovalo predvsem to, da so poskušali izkopati, kar je bistveno zanje, zato sem tudi jaz hotela izkopati tisto, kar je bistveno na naših tleh. Slovenska umetnost ne more uvažati tujega bistva, moramo ga najti v svoji zemlji in domačih ljudeh.

Kušar: Se strinjate, da je Ivan Pregelj velik zaklad?

Malenšek: Je, za vsak stavek veš, da je njegov. Ko smo stanovali v Vižmarjah, se je kdaj pa kdaj oglasil, čeprav je že težko hodil na Šmarno goro, v svojih zdravih letih pa je bil njen zvesti obiskovalec. Naša vrata so bila vedno na stežaj odprta. Pogosto je prihajal komponist Ciril Pregelj in včasih sta se srečala pri nas. Ciril je imel že napisano glasbo za opereto *Srce nikdar ne laže*, jaz pa sem mu napisala besedilo, ki ga je bilo treba podtikati pod note. Res naporna nasprotna pot. Želel si jo je za svojo sedemdesetletnico in res so jo večkrat izvedli. Proze najmlajših ne berem več, raje gledam Discovery, kakor da bi brala pisatelje, ki so od preobilja precej utrujeni. Preveč poceni seksualnih tém je. Ko vzamem v roko Delovo poletno zgodbo in na pol strani naštejem šestkrat napisano besedo pizda, ne obrnem lista. Zakaj bi ga? Da bi še naprej preštevala te traparije? Vsebine pa ni. Perečih stvari se izogibajo. V umetniškem ustvarjanju smo v resni krizi, ne vsi, večina pa; kako se bomo iz tega izvili, ne vem, čeprav se človeštvo mora izkopati. Dokler smo bili za tako imenovanim zidom, je bila informacija pomembna, danes pa nas zasipajo s slapom smeti. Včasih so pisali o ganljivih ljubeznih, očetje so se bili pripravljene žrtvovati za svoje otroke, vse bi storili, da o materinski ljubezni sploh ne govorimo. Zdaj so brezčutnost, surovost, brezobzirnost postale nekaj normalnega. Če bi šel danes pisat literaturo o ganljivih ljubeznih, bi rekli, da si zmešan. Ne vem, ali bi jo kdo sploh znal.

Kušar: Je prav, da se pisatelj zanaša na nadarjenost?

Malenšek: Ko nekaj nosiš v sebi, moraš spregovoriti o tem. Nadarjenost za zgodbo potrebuješ. Slovenci nimamo na pretek velikih zgodb. So v zgodovini, povezane z velikimi osebnostmi. Trubar je velik, zgodovinska je tudi takratna iznajdba tiska. Njegov Abecednik je bil igrača, dokler ni bilo učitelja, še posebno ker je bil napisan v gotski pisavi. Čeprav je Vergerij zame zoprna osebnost, menda je bil rojen, da bi stal pred kralji, je vendarle nagovoril Trubarja, naj tiska v latinici, in spremenil njegove prvotne namene. Gotica bi nas celo pahnila v tridesetletno vojno in ne vem, kaj bi bilo potem s Slovenci. Če bi postali protestanti, ne bi bilo nič bolje, ker je bila krščanska vera v primeri s protestantsko naravnost mehkužna. Odpuščenje grehov je ljudi pomehkužilo, saj je bil že pobožen vzdih dovolj, da je Bog odpustil. Protestantizem je bil bojevitejši, tudi zelo razumarski, zato je pregnal vse čustveno: petje, romanja, slikarstvo, kiparstvo. Kdor preganja umetnost, ni moj prijatelj in ne morem ga imeti rada.

Kušar: Kako so vaši domači gledali na vaše pisateljevanje?

Malenšek: Moj oče me je rad bral, kar pa zadeva moža in otroke, bi lahko napisala čudno knjigo o tem, a je ne bom. Moški iščejo pri ženskah ponižnost. Kakšne so vaše izkušnje?

Kušar: Prijatelji ne, možje pa še vedno, poslovno je zaželeno še celo veliko ponižnosti.

Malenšek: Na vseh področjih so skrbeli, da mi domišljavost ne bi stopila v glavo. Na srečo sem imela okoli sebe veliko moških, ki so imeli zaupanje vame: prva sta bila oče in ded, potem moj profesor za slovenščino Niko Kuret, ki bi mi v gimnaziji dal šest, če bi mi jo mogel dati. V pisateljskem društvu sta me cenila brata Ferdo in Juš Kozak. Ferdo mi je pisal spoštljiva povabila za sodelovanje v Novem svetu in Naši sodobnosti. Bevk me je imel rad in s črno limuzino, ki so mu jo podarili italijanski partizani, on pa jo je dal v uporabo kulturi in prosveti, smo se večkrat peljali po Sloveniji in nastopali. Tudi Magajna me je cenil. Bevk in Magajna sta bila v uredništvu založbe Lipa, pri kateri so izšle moje knjige o Trubarju, Hrenu in Galusu: *Plamenica*, *Inkvizitor* in *Poslušaj, zemlja*. Bili so še gospodje, prostaštvo ni bilo sprejemljivo. Kritike nisem resno jemala, ker so me precej zmerjali. Potrla me ni, ker bi sicer nehala pisati. Največjo spodbudo sem črpala iz velikanske naklade svoje prve knjige in od urednikov v založbah, ki so dobro vedeli, da mojih knjig ni treba razprodajati ali voziti v Vevče. Dalo se jih je prodati, čeprav so nosile tako sumljivo ime, kot je bilo moje.

Kušar: Kako gledate na transcendenco?

Malenšek: Človek se res vpraša, kaj je nematerialno. Vsak atom, elektron, nevtron, vse opravlja določeno nalogo, čeprav se tega ne zaveda. Če je ne bi, ne bi bilo te neznanske moči atoma. Česa se mi zavedamo? Se sploh zavedamo, kje smo? Lahko ugotovimo, kje smo? Kje je ta hip naša Rimska cesta, po katerem delu vesolja potuje? Judje so, mislim, prvi odkrili in poimenovali neskončnost časa in prostora. Večnost izvira od njih. Sveti duh je pozitivna sila, ki vpliva na posameznike in na narode. Še več, mislim, da obstaja neko valovanje, a od kod prihaja, ne vem.

Kušar: Vas nič ne plaši beseda Bog, ki jo slovenski intelektualec danes nerad izreče?

Malenšek: Veste, danes je intelektualec zelo širok pojem. Intektualec, ki se z Bogom ne ukvarja, zame sploh ne more biti intelektualec. Ujel se

je v plitve vode. Kam pa pridemo, če tisto, česar ne moremo izmeriti, razglasimo za neobstoječe? Malenkostni smo in tudi naši dosežki so zato majhni. V samih drobnarijah živimo. Če bi o umetnosti na televiziji poročali toliko ur, kot so o tistem "komadu" naše oborožitve, bi imeli nekaj od tega, zdaj pa je videti, da podkupnin le niso dobili pravi ljudje. Kmalu bodo Slovenci samostojni toliko let, kot so živeli v kraljevini Jugoslaviji, pa poglejte, kaj so takrat naredili v dvajsetih letih in na koliko področjih, kaj smo pa v samostojni Sloveniji. Ves Plečnik je takrat nastal, najlepše ulice v Ljubljani, univerza, toliko novih tovarn in podjetij je začelo delati, zdaj pa je le nekaj milijonarjev, vse preostalo pa je žalostna drobnarija. Ne zavedamo se, da gre za našo državo, za katero odgovarjamo. Saj nam je vse le za kratek čas izročeno v uporabo in gledati moramo, da ne bomo izročili slabšega, kakor smo sami prejeli. Kvečjemu boljše.